

Tórøyr

roynt at meta tann týðning, sum búskaparliga menningin má haldast at hava havt fyrri framvøkstur in av arbeiðararørsluni.

Kapitalisman tekur dik á seg

Frá umleið 1850 hækkaðu fiskaprisirnir um alt Suður- og Vestureuropa. Hetta er ein fortreytin fyrri tí búskaparligu menning, sum eyðkendi føroyskt vinnuliv frá umleið 1875 til umleið 1920. Tað var í hesum tíðarskeiði, at føroyska kapitalisman av álvara tók dik á seg, eftir at føroyska vinnulivið í 1856 var vorðið privatiserað. Sum øllum kunnugt gjørdist fiskivinnan høvuðsálitið og vaks henda vinna í byrjanini fram í Havn og á Tórøyr. Soleiðis vóru t.d. í 1901 40% av flotanum heimahoyrandi í Havn ella tilsamans 35 skip, meðan 30% ella 26 skip høvdu heimstað á Tórøyr.

Fleiri stórar handels-idnaðar og fiskivinnufyrirtekur vórðu stovnaðar eftir 1856. Nevnst kunnu T. F. Thomsen (1856), J. Mortensen (1859), Suderø Handelsforening (1875), Færaernes Opbeholdning (1894), Jørgen Mortensen & Son (uml. 1915), Tverá Fiskerisekskab (1921) o.fl. Øll hesi gongd, sum er væl lýst í bókunum hjá Páll J. Nolsøe og Jóan Paula Joensen, skapti ein eftirspurning eftir arbeiðsmegi, sum ikki áður var sæddur í Føroyum og fólk flutu í stórum tali til Tórøyrar, har tey seldu sína arbeiðsmegi til ein pris, sum arbeiðsgevarin einsamallur ásetti. Summi av hesum settu til fast búgv á Tórøyr — onnur, serstakliga kvinnur, vóru gestaarbeiðarar í styrti ella longri tíð.

Soleiðis vaks fram ein ognarleys stætt á Tórøyr. Arbeiðsmynstrið gjørdist oftast soleiðis, at maðurin var til skips

summarhálvárið og tókst við fyrifallandi arbeiði vetrarhálvárið, um nakað arbeiði var. Aðrir menn vóru arbeiðsmenn burturav. Konufólkini gingu í fisk ta tíðina, fiskaturking var fyrri. Alt hetta er væl kent og eisini væl lýst í síðsøglugu bókmentum okkara.

Fólkatalið í Froðbiar sókn 1901—1916

Ár	1801	1840	1880	1901	1906	1911	1916
Fólka-							
tal	121	210	468	650	933	1251	1522

Tórøyr — býur og bygð

Tórøyr um aldamótíð var sostatt tað mest býarkenda plássið uttanfyri Tórshavn við øllum tí, sum eyðkendi býin tá á døgum — eitt nú eina borgarstætt av vinnulivsmönnum og embætismönnum øðrumegin og eina eftir umstøðunum stórar ognarleysari stætt hingumegin. Tað er neyðugt at kenna eitt sindur til livikørini hjá hesi ognarleysu stætt, um vit skulu kunna skilja fortreytirnar fyrri tí fyrstu arbeiðararørsluni. Hvussu vóru livikørini hjá vanligum fólk hjá árinum frá aldamótinum og til 1915, tá Enighed verður stovnað? Hvussu livbjargið tey sær? Hvørjar dreymar høvdu tey? Hvørji krøv settu tey livinum? Hvørjar møguleikar høvdu tey í mun til borgarstættina osfr.?

Lita vit at tí, sum higartil er fest á blað um hetta tíðarskeið, siggja vit, at tað er ymiskt, sum fólk meta um henda spurning. Jóan Pauli Joensen hevur í bókini Fiskafólk vist á ein sera stóran stættamun á Tórøyr um hetta mundið. Aksel Mortensen hevur í bókini Mortensensmenn eina aðra fatan av viðurskiftunum og hevur tikið til orða

imóti Jóan Paula Joensen og tí mynd, hann gevur av stættaviðurskiftunum á Tórøyr tey fyrstu triati árinum av okkara öld.

Baðir høvundar ganga eftir eyðkennum, sum víst siga nakað um stættamunin, men litið um livikørini sum heild hjá arbeiðarum og fiskimönnum. Annar tekur fram tann sjónska stættamunin við at avdúka yvirklassalótirnar hjá ávisum keypmansætum. Hin afturvisir pástandin um stættamun og leggur alla orku í at prógva tann týðning, sum keypmenninir høvdu fyrri fólk í og við, at virki teirra góvu arbeiði til nógvar hendur. Vit fáa við øðrum orðum ikki so nógv at vita um sjálv livikørini hjá vanligum fólk — hjá arbeiðsfólki og fiskimönnum.

Tað, sum má haldast at hava áhuga í hesum sambandi, er hvussu livikørini sum heild vóru árinum við búskaparliga vøkstrinum umleið 1875—1915 og hvørji viðurskifti annars í hesum skeiði vóru medvirkandi til, at arbeiðsmenn skipaðu seg í fakfelag. Tað má vera beint at kanna eftir, um livikørini sum heild vóru so vánalig, at tey elvdu til eitt skipað aftursvar frá arbeiðarafjöldini.

Vit eiga eisini at spyrja, um onnur viðurskifti gjørdur seg galdandi, eitt nú ávirkan uttanefir, tí sjálvt um vit taka sum givið, at arbeiðararørslan er spottin úr vánaligum livikør, so eigur tann hugmyndafrøðiliga ella ideologiska ávirkanin ikki at verða undirmet. Ella sagt við øðrum orðum: tað var ikki nóg mikið, at arbeiðararnir vóru misnøgdir við arbeiðslønir og livikør, men teir skuldu eisini hava nakað at hava hesa misnøgð í. Teimum tørvaði eisini hugmyndina og vitanina um, hvat ið átti at verða gjørt og hvussuleiðis gjørt var aðrastaðir. Utan hesar fortreytir hevði

mótmælið móti vánaligum arbeiðs- og livikør, ikki leitt til nakra rørsu, men bert verið til hissini mótmæli so av og á, tá ið trýstið frá arbeiðsgevara og samfelag gjørdist ov hart. Út frá hesum skilst, at tað ikki er nóg mikið at lýsa livikørini frá 1875—1915 fyrri at fáa eina hylling av fortreytunum fyrri Enigheden. Vit mugu eisini vita í hvønn mun fólk í Føroyum og serstakliga á Tórøyr høvdu kunneika til altjóða arbeiðararørsluna.

(framhald)